Чурапчыга күн тахсар !

САҺА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

12+

2017 сыл Олунньу 2 күнэ чэппиэр № 11 (11321)

Улууска -- бу күнэргэ

КОЛЛЕГИЯ МУННЬАҒАР

Тохсунньу 31 күнүгэр улуус баһылыгын Коллегиятын саҥа сыдаа бастакы мунньаҕа буолан аста. Барыта үс боппуруос көрүлүннэ.

Бастаан туран, улуус баһылыгын Коллегиятын составыгар уларыйыылар буоллулар уонна эбии салайаанчылары киллэрии биэрэгэнэ. Ол курдук, саҥа тэриллибит «Дьулуур» ХЭТ-тин дириэктэрэ А.В.Дьячковскай, «Мыҥдаҕайы» ТХІІК саҥа анаммыт председателэ Д.Д. Ноев, Чурапчылаабы технической колледж дириэктэрэ Е.В. Попов, спорт управлениетын начальника В.В. Лукин, ЧГФКСИ проректора В.И. Давыдов Коллегия чилиэннэриттэн буоллулар.

Иккис боппуруоһунан улуус баһылыгын отчуотун түмүктэрэ ырыпыйыннылар. Ол курдук М.С. Игнатьев иһитиннэриитинэн, отчуот мунньахтарыгар барыта 1754 киһи сылдьыбыт, мунньахтар тэрээһиннэрэ үрдүк таһымнаахтык ыытыллыбыттар. Нэһилиэнньэттэн барыта 432 ыйытыы киирэн хоруйдаана. Үксүн тыа хаһаайыстыбатыгар ыйытыылар киирдилэр. Гаастаһыыта, сибээс өнөтүгэр, интернет ситимигэр туһуламмыт ыйытыылар эмиэ элбэхтэр. Социальнай көмүскүллүүн буоллуу эйгэтигэр тустаах граждааннар эмиэ мунаарар боппуруостарыгар соптоох хоруйдары ылтылар. Туруу хайыһыгар үүс киһи Чурапчылаабы балыыһа иккис уочараттан туһунан ыйытыыллар, тутуутун туруорсубуттар.

Бэйиилэ отчуот формата информативнай эрэ буолбакка, семинар хабааннаах ыытылыыта дьоппо олус туһалаах буолла. Уустук боппуруостары быһаарыыга биирдэ-сүбэлэнии түгэннэрэ түмүктээх уонна кэдьүүстээх буоллулар. Улуус киинигэр отчуоттуур мунньах Новгородовскай уокурукка аан бастакытын ыытылынна. Онон бу саҥа саҕалаһыы уокурук олохтоохторо олус биһирэппиэр. Отчуот мунньахтарын түмүктэринэн улуус дьаһалтатын аспыт сылларыгар үлэгэ хайдах сылдьыбыт сыанабылы ылла. Ол барыта – нэһилиэнньэ үлэ бары хайыһыларыгар кэхтээх түмүүгэ буолар.

Аны бу ый 20-22 күннэригэр Өрөспүүбүлүкэ Правительствотын отчуота хас биирдии нэһилиэкэ ыытылыаҕа. Правительство отчуоттуур болүүбүн салайаанчытынан Председателин солбуйаанчы А.П. Дьячковскай аналын кэлэр күүтүллүр.

Үһүс боппуруоһунан Коллегия туттулубут (фекальный) уулу ырааспыр саҥа тутуллуохтаах комплекс бырайыатын көрдө. Саҥа тэриллибит «Дьулуур» ХЭТ дириэктэрэ А.В. Дьячковскай илии боппуруоска иһитиннэрии онгордо. Бу олох аныгылыы технологиялаах тутуу улууспут экологическай, санитарнай балаһыаннытын туһугар сүүнэн аналлаах. Оту таһыынан олохтут сайдыытын биир дьоһун туоһутунан буолуохтаах. Маныык технологияны киллэрии аҥын улуустарга суоҕун көрдөтө. Онон быйыылы сыала бу сонун бырайыак улууспут биир дьоһун тутуута буолуоҕа. Күн аайы 500 тонна кирдээх уулу ырааспыр сүлү кыамталаах комплекс Хабыйахаан алааһын үрдүгэр тутуллара былаанна киирбит. «Дьулуур» тэриллэ иһиэн үгүлүүр, барыта 10-тан таһа үлэһиттээх, туста аҥал иитиллэрдээх, лабораториялаах аныгы технологияны тыа сиригэр быһаччы киллэрэр салаа тэриллиэхтээх. Бу бырайыак туһунан уонна «Дьулуур» ХЭТ былаанларын хаҥыаг аныгыскы нүөмэрдэригэр сырдатыахпыт.

Афанасий ЗАХАРОВ.

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ !

Ыытыктабыллаах Иван Константинович!

Эйигин, «Саахтранснефтегаз» акционернай общество саайаанчытын, Ил Түмэн депутатын, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуот хаһаайыстыбатыгар үлүгэрдээх үлэлэтин, Чурапчы улууһун Бочуоттаах гражданинын, күндүтүк сааһыр, киэн туттар биир дойдулаахтытын 55 сааскын туолбут үбүлүйдээх күнүгэр Чурапчы улууһун дьаһалтатын, депутаттарын уонна түс бэйэм аатыттан ытыктабыллаах-истиҥник эҕэрдэлиибит!

Эн саҥаҕар "Саахтранснефтегаз" тэриллэн өрөспүүбүлүкэҕэ биир ситиһиилээхтик улаатан-хамсыы өрөгөй бодоҥ тэриллэн буолар. Өр сылларааҕы таһаарылыах үлэ түмүгүнэн өрөспүүбүлүкэбит үгүс улуустарыгар сайыны гаһын тиэрдэн былаанныахтык ситиһиилиир. Сылгыта аҥаатооох нэһилиэктэрэ аҥаардыы-дьаһаҕын таһымы биэрэрдик туоран иҥэриэн бэлэмнэнэллэр уонна үрдүкүнэн сыанабылбыт. Ол курдук, 2015 сылтан саас ситиэ улуустуттан кэлэн, биир дойдулаахтарыҥ уоруулэрэ, маастаалара мунура суох. Бу ыытыллар үлэҕэ-хамнаска түс көмөн; ойоҕуттан ыйын маастаабыт. Эйиэхэ эстэр, уустук үлэни таһыынан дойдуҥ; дьонуҥ ирдэбилин ылан, норуот депутата үрдүк аатты чыстэхтик сүгэн, улууһуҥ социальнай-экономическай сайдыытыгар аҕыйахтаах аҥаардыы сайдыан, таһаарылыахтык улаатан-хамсыы, айан-туйах сыдьаҕынан астынабыт, киэн туттабыт !

Иван Константинович!

Төрөөбүт үрдүгэбит улууспут ыраах сайдыытын туһугар, дьоммут-сэргэбит аҥаардыы үйдүтэ туһугар күүс-көмө, сүбэ-ама, ойоҕуттан буоларгынан, диринг маастаабытын тиэрдэбит! Маастаабыт, үгүс туруктаах үлэлэриҥ быыс бөҕө, тэтиллиэрэ-сатар. Чурапчыны дьоҥун-сэргэтин кытта көрсөн, үөрүүбүтүн-көтүүбүтүн пэстэ улаатыннаран.

Баҕарабыт түс бэйэҥэр, дьиэ-уоттаргэр, айах-биэс чугас дьоҥҥор чэгиэн доруобуйаны, сонуннан-саҥа ситиһиилэри, үйэ дьаһаах аҥаардыы!

Чурапчы улууһун баһылыка А.Т. НОГОВИЦЫН,

Депутаттар Сэбиэттэриин председателэ Я.П. ОКОНЕШНИКОВ.

ОЛОХТООХ БЭЙЭНИ САЛАЙЫЫНЫ СЭБИЭТИН МУННЬАҒАР

Тохсунньу 31 күнүгэр улуус дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар Олохтоох бэйэни салайыыны сэбиэтин мунньаҕа буолла. Мунньаҕы улуус баһылыга А. Т. Ноговицын салайан ыытта. Барыта 5 боппуруос көрүлүннэ.

Бастакынан, „2017 сылга муниципальнай быыбарларга бэлэмнэнии туһунан" боппуруоска иһитиннэриини Территориальнай быыбардыыр хамыыһыйа председателэ Е.И. Давыдов, „Быыбарлар" судаарыстыбаннай автономнай систиэмэ администратора Д.И. Давыдова онгордулар. Ластыт быыбарларга улуус быыбаардаанчылара актыыбынайдык кыттыыллыттара, хамыыһыйалар, тэрийээччилэр үчүгэйдик үлэлээбиттэрэ болҕоотэнэ. Аны күүтүн ыытыллар быыбарларга эрдэттэн бэлэмнэнии үлэлэри тэрийэргэ быһаарылынна.

„Культуура эйгэтигэр тутулуга суох сыаналаах ыытыы огоруу проблемалара" боппуруоска иһитиннэриини „Чурапчы улууһунаабы культуура управлениета" МКУ начальникэ солбуйаанчы А.М. Смирникова онгордо. Элбэх ыйытыылар киирэннэр эппиэттэнэннэр.

„2013 сыл муус устар 5 күнүгэр ыытыллыбыт 44 №-дээх федеральнай сокуоннаа уларыйыылар тустарынан" иһитиннэриини улуус дьаһалтатын юриһа В.В. Прудецкай онгордо.

„Чурапчы улууһа (оройуона) муниципальнай тэриллии баһылыгын нэһилиэннэ иннигэр 2016 сылларааҕы үлэтин отчуотун түмүктэрин", „Улууска СӨ судаарыстыбаннай быыбаһын ситэриилээх уорганнарын 2016 сылларааҕы үлэлэрин отчуотун тэрийии туһунан" боппуруостарга иһитиннэриини олохтоох бэйэни салайыыны уорганнарын дьаһалаларын салайыыга управление начальника М.С. Игнатьев онгордо. Улуус баһылыгын отчуота үрдүк таһымнаах ыытылыыта, үлэ соптоохуонан сыаналаммыта бэлиэтэнэ, олунньу 20-21 күннэригэр ыытыллыахтаах Правительство отчуотун графика биэрэгэнэ.

Бэсиҥнэн, „Туймаада" ФАПК ГУП генеральнай дириэктэрэ А.Е. Артемьев бу тэриллэ үлэтин-хамнаһын, инники былааннарын билиһиннэрдэ. „Туймаада" ФАПК ГУП уонна Чурапчы улууһун салаталара биирдэ үлэлэһиэн дуогабарын түүрэ-тилэр. Итиннэ сүрүн суут быйыытынан ИЖС (индивидуальное жилищное строительство), туспаран онгоруулуу (благоустройство) киллэриилэрэ киллэрилиннилэр. Тутуулуу ыытыыга кредит ылыытыгар, тутуулуу хонтуруоллаах ыытыыга, ылбыт кредиты көмүгэр толоруулаах мэстэҕэ нэһилиэк салаталарыгар эпидиний.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Сытыы боппуруос

БЭЙДИЭ СЫЛДЬАР ЫТТАРГА -- ТУСТААХ МИЭРЭЛЭР

Көрүүтэ-истиитэ суох бэйдиэ сылдьар ыттар дьонто саба түһүүлэрэ күн-түүн үксэн иһэр. Кыра оҕолорго, къаммыт кырдьаҕастарга ордук кутталлаахтар. Үорүнэн сылдьар ыттар киһиэхэ саба түһүүлэрэ хаста сылларааҕыта Дьокуускай куораттаа 26-с оскуола олбуорун таһыгар тахсыбыта. Эдэр дьахтары үөр ыт типиктин сылдьар дьулаан сураҕа ороспуубулукэни биир тыына тилийэ көппүтэ.

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата өссө 2014 сылтан саҕалаан, бэйдиэ сылдьар ыттары тутар, кинилэргэ соптоох миэрэлэри ылар дьаһалы ылыммыта. Оччотооҕу СӨ Правительствотын председателэ Галина Данчикова илии баттаһыннаах уураабар соп түбэһиннэрэн, ороспуубулукэттэн соптоох субвенция ылан, нэһилиэк туһ бөҕэлиэтэ эмиэ үп тыырын, бэйдиэ сылдьар ыттарга аналлаах вольер (норуотка биллэриннэн, питомник) туттарбыта. Питомник күн бүтүн үлэлии турар. Итини таһыынан тустаах чаастаах предпринимателлэр нэһилиэк дьаһалтатын кытары дуогабар түүрэсэннэр, бүтүннү күннэ тоҕо ыт тутуллан харалльыбытын, төбөнө утилизацияҕа ыыппыттарын комиссиялаан-комиссиялаан отчуот быыбыттыан түүрэн иһэллэр.

Маны тэҥэ нэһилиэк ханнык баҕарар олохтооҕо дьаһалта дьиэтигэр кэлэн ыттары утары миэрэ ылалларыгар сайабылыанна суруйуон соп. Улууспут кинилэргэ бэйдиэ сылдьар ыт олус элбэҕэ. Сааһыары үөрдүө сылдьан "сыбаайбаларын" үгүлэ буолуоҕа. Онон ыттары уоҕуганнаабын хампаанньыта саҕаланар түгэнигэр ыттаах дьон ыттарбытын кэмигэр баайан, күүс-көмө буолуохтааххыт. Оссо төгүл санатабыт, өскөтүн ыыппытын хараһыйар буоллахха, бэйдиэ сырыттыннарбакка, олбуоргутугар, дьиэбитигэр тутан сылыарыахтааххыт, таһырдьа намордник кэтэрдэн, кылгас быалаан сырыттыннарарыт ирдэнэр. Оттон дьонто-сэргэҕэ саба түһөр, сылгыны-сүөһүнү тардар түгэнигэр, ол ыт өлөрүллүүхтээх.

Бэйдиэ сылдьар ыттары уоҕуганнаабын саҕаланна да, "аһыллыас сүрэхтээх" дьон күүрэйэ түһүннүр. WhatsApp ситимин нөҥүө араас сурах-сарыык тарҕанар. Итиннэ эрэ мунурдаммакка, ороспуубулуҥа араас сайтарыгар уһун-киэн толкуйа суох дьон, улуус аатын ыытаары, оруна суох сымыйа сураҕы тарҕаталлар. Оны хас биирдии киһи хайдах ылынан өйдүүрэ көҥүл. Онон ыт — киһи доҕоро буоларын туһугар, хас биирдии ыттаах киһи туос эбэтэрбэтин өйдөөн туран, ыты иитиигэ барыы ирдэбиллэри туталыахтаах.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Саха Өроспүүбүлүкэтин Правительствотын отчуота

ТУРУОРУЛЛУБУТ СОРУКТАР ТУОЛЛУЛАР

СӨ биэ социальнай-экономическай уонна уопастыбаннай-политическэй быһыы-майгы болуотэлэр. Социальнай-экономическай сайдыы эйгэтигэр СӨ Бырабыыталыстыбата туруорбут соруктары сүрүннэн туоллулар.

2015 сыл түмүгүнэн РФ субъектарын сыаларыстыбаннай былаанын толорор уоргаллаарыы үлэтин кольүүнүн сыаналаабын түмүгэр СӨ 10-са миэстэҕэ тахсыбыта.

Регионнаары баалабай бородуукта 1,9% үрдүөн, 800 млрд солкуобайы аһарда. Регионнааҥы баалабай бородуукта үрдүүр тэлмиэнэ өроспүүбүлүкэ Россия ис баалабай бородууктатын корпоруутун куоҥарда (0,6% кыччаата).

Экономика сүрүн корпоруутэ промышленнай онгорон таһаарыы 1,6% үрдэбитин түмүгэр ситиһиилиэн. Ордук үүнтэй корпоруу чоҕу хостуурга (11,3%), ыаҥаһы хостуурга (6,9%) уонна электроэнергияны онгорон таһаарыыга (2,1%) бөлөхтөөн. Промышленнай онгорон таһаарыы тэлмэ быыбырыыпытаагар быаарбыттар алмаһы (94,4%) уонна комуһу (93,2%) хостоһуон таһыма намтабыта, итиэннэ кырыылыыр (59,5%) уонна ковелриний (71,3%) промышленноска үөскэппит кыһалҕалар дьайыылар.

2016 сылга сыаларыстыбаннай бюджет докуота 175,1 млрд солкуобай буоллар (2015 сыл таһымыттан 104,4%). Сыаларыстыбаннай бюджет ороскуотуур чаҕа 182,6 млрд солк. туоллар (2015 сыл таһымыттан 106,3%), итиэннэ 46% - 84,1 млрд солкуобай социальнай-культуурунай эйгэҕэ ыытыллыбыт.

Социальнай инфраструктура 48 объекта тутулуна, ол иҥэр 10 оскуола (ол иҥэр 4 кыра комплектаах оскуола), 1 оскуола спортсаалата, 12 өрөө саада, 1 орто анал үөрэх объекта, 13 культуура объекта (ол иҥэр 2 эйбэк функциялаах киин), 7 дорообуйа харыстабылын объекта (ол иҥэр 6 фельдшерскэй-акушерскай пуун), 3 спорт уонна физическэй культуура объекта, 1 гражданнар социальнай өйөбүлэрин объекта.

2016 сылга нэһилиэнньэ иннигэр барыы социальнай эбэһээтэлистибэлэри толорбут. Ол курдук, социальнай өйөбүл дьаһалларыгар 11,3 млрд солк. ыытыллыбыт, ол иҥэр федеральнай бюджеттан 3,5 млрд солк., СӨ сыаларыстыбаннай бюджеттан 7,8 млрд солк.

Өроспүүбүлүкэ регистригэр сол түбэлиннэрэн социальнай өйөбүлү 116,5 тыс. киһи ылла (үлэ бэтэрээннэрэ, тылын бэтэрээннэрэ, политическай репрессия сыдьыбаттара), федеральнай регистриэн 65,5 тыс. киһи ылла.

Кэлиэн биэс сылга бизнэскэ орто хаҥаһа 5 743,04 солк. үрдүөн (1,5 төгүл), 2017 сыл тохсунньу 1 күнүгэр 17 054,07 солк. буоллар.

Аадырыстаах материальнай көмө олох ыарахан быһыытынан майгынныгар түбэспит 7 347 кыаммат ыалга бэриллибит.

Нэһилиэнньэ айылҕа бөҕөлөөх элбэриэгэр уонна өрө тэрээйүүгэр Саха сирэ Үнүк Илиэнтэ федеральнай уокурукка баттаан иҥэр уонна Россияҕа уон баһыыр регион иҥэр.

Дьиэ кэргэн сылаарыстыбаннай бэлитиэкэтин сүрүн хайысхалыын оҕолоох ыалы өйөөһүн буолар. Үнүс өрө уонна онгон салгыы өрө тэрээтүүгэ эбэтэр өрөөнү иитэ ылыахха "Ыаҥ" өроспүүбүлүкэтээҕи ипотека хаһыаттан толорбуо тэрээйүн ахсаана эбиллиэгэр улахан төлүү буолла. 3 460 сертификат бэриллибит, 4 712 эмэбүрүө 460 млн. солк. ыытыллыбыта. Эйбэк оҕолоох кыаммат ыалга өрө оскуолаҕа кэтэр формаҕын аҥыылаһарыгар төлөйүү быһыытынан 67,4 млн. солк. төлөнно (21,8 тыс. өрө).

2016 сылга ордук суоттаах событиеннан Бэтэрээннэргэ, кырдьаҕас уонна ыраахтары хаанчахтаах дьоҥҥо өроспүүбүлүкэтээҕи реабилитационнай киин 2-с уочаратын аҥыылыта буолла.

Кырдьаҕас дьоҥу уопастыбаннай олохтоох тарыар туһугар 11 Үнүгү үйэтиннин уонна үүнүс саас оскуолаҕа аҥыылыннар, онно 3 451 киһи хоспоох ыытыллыбыт ылла.

Үлэтэ суох буолуу таһыма 7,3% намтаата, 2015 сылга 7,2% этэ. СӨ сыаларыстыбаннай бюджеттаан гражданнар үлэлэрэ буоллаларыгар комсомолторго 103,3 млн. солк. ыытыллыбыта, үлэтэ суох гражданнарга социальнай көмө онгороро федеральнай бюджеттан 381 млн. солк. киирбит (үлэтэ суохтарга босуобуйа, стипендия, материальнай көмө).

Дорообуйа харыстабылын үлэтин сүрүн түмүгүнэн өлүү уопсай ахсаана аҕыйаабыта буолар, оттон иҥэр ийэ уонна саҥа төрөөбүт өрө өлөр түбэлэтэлэр. Өлүү уопсай ахсаана 2016 сылга аҕыйаан, 1000 киһиэхэ нэһилиэньэҕэ 8,4 буолла.

Дорообуйа харыстабылын туһугар программаҕын чэрчитинэн бир кэлим регионнаары медицинскэй информационнай эйгэ тэриллиэ.

Үрдүк технологиялаах медицинскэй көмөнү онгоруу көмөҕө көстиэр: 2016 сылга маннык көмөнү 5 924 киһи ылбыта, итиэ 2015 сыллаан 1,2 төгүл эбэҕэ.

Өроспүүбүлүкэ дорообуйатын харыстабылын историятыгар аан бастаан кадаверный буоруу, быыры уонна хаҥас дьоҥҥор бүрүөтүн (роговицаны) трансплантациялаатылар.

7 дорообуйа харыстабылын объектара үлэҕэ киирдилэр, 33 дорообуйа харыстабылын тэриллэрин 43 объектар хаҥыыларынай өрөмүөн ыытыллыбыта, 113 единицэ медицинскэй оборудование аҥыылаһыллыбыта.

2016 сылга өроспүүбүлүкэ 92 нэһилиэгэр арыллы бытархай аҥыыттан боттулар. 2010 - 2016 сылларга арыллыны утары бөлөхтөө ыытыллар комсомолтан алкоголизмнаан уонна алкогольнай психозтаан ыалдьар дьон ахсаана 37% кыччаата.

Физкультуура уонна спорт объектара тэлмиэнэлэрэ тутуллан, бу хайысхаҕа эйбэк арааҥ таһымнаах тэрээйиэлэри ыытыллыбыт сыл аайы физическэй культуураны уонна спорттуоны тиэйиктэлэрэ дьарыктаабыт дьон ахсаана эйбэтэ иҥэр.

VI "Азия оҕолоро" Норуоттар икки арыллыларыныаҥы спортивнай оонньуу от ыйын 5 күнүттэн 17-тэр диэри ыытыллыбыта. Бу Россия уонна ЮНЕСКО Норуоттар икки арыллыларыныаҥы олимпийскай комитеттэрин патронатынан уонна РФ Президиэнэ уонна Бырабыыталыстыбатын өйөбүлүнэн ыытыллар Саха Өроспүүбүлүкэтин бирэ урааны бырыйыыта. Спортсменнэр барыта 22 корпуоҥ күрэхтэстиэхтэрэ, бэйиэт программаҕа ааҥ бастаан кураш туспуу, хапсаҕай, самбо, стенэбэй ыытыы уонна дьахтар боксата киирбиттэрэ.

Оҕо уонна ыччат научнай уонна айар кылааын сайыннарар иннигэр 2018 сылга Норуоттар икки арыллыларыныаҥы интеллектуальнай оонньуунуу ыытар туһунан "Квантониум" оҕо технопаркатын тэриллэр туһунан быаарыы ылыллыбыта.

Талаанныах оҕолору ыытта үлэ нэһилиэк туспарар иннигэр хас биирдии муниципальнай ороһуонна уонна куорат уокуругар СӨ Наука дьоҕус академиятын салаалара тэриллиннилэр.

2016 сыл үөрэх, культуура уонна спорт эйгэтигэр оҕо эбии үөрэҕин сыалынан биллэриллибитэ. Саха Сирэ оҕо эбии үөрэҕин тус уҥуохтаах моделын онгороро уонна олохо киллэрэрэ типичнай регионунан буолбута, федеральнай бюджеттан 37 млн. солкуобай корпуоҥлубута.

Кэмнэрэ соппоох дьаһалларыы ыытыллан, иккис смена аҕа үөрэнэр оҕо ахсаана 2015 сыллаан 19%-таан 2016 сылга 12%-на диэри аҕыйаата (РФ – 14%), ол иҥэр куораттарга – 20% (Дьокуускай к. – 32,6%), тыа сиригэр – 1,7%.

2016 сылга оскуолаларга 11 019 саҥа миэстэ арыллыбыта, ол иҥэр хаһыытаальнай өрөмүүнү ылыаҥ – 952 миэстэ, оскуола туман уонна оскуола дьиэтин атыылаһан – 1 465 миэстэ, оскуола иэнин табыгастаахтык туһаан – 8 602 миэстэ. Уопсайа 1 405 үөрэх миэстэлэрэ 8 оскуола, 60 уонна 28 миэстэлэрэ 2 оскуола-өрө саада үлэҕэ киирдилэр.

СӨ орто профессиональнай үөрэҕин тиэйиэн Россия үрдүгэр бир баһыыбынан биллиэхтэр. 2016 сылга өроспүүбүлүкэ 14 техникума уонна колледжа "Россия орто профессиональнай үөрэҕин 100 баһыыр тэриллэрэ" рейтингынан 100 баһыыр (ТОП) үөрэх кыһаларын кэккэтигэр киирбиттэрэ (2015 сылга – 8 үөрэх кыһата).

2016 сыл ахсыннын 16 күнүгэр Россия Үлэҕэ министерэ Мостовой "Сыаларыстыбаннай гражданскай уонна муниципальнай сулуустаҕа кадыырга баһыыр стратегия уонна практика" бүтүн Россиятаҕы куонкурсуну ыытыта, онно "Ыччат – СӨ сайдыытыгар инновационнай-стратегическай күүс (МИНИСТРУ" өроспүүбүлүкэтээҕи дьыалабыай оонньуу" бырайыагынан кыттан, "Кадыырга баһыыр биллиэхтэр" номинацияҕа кылайыылаах аҥыы ылыллыбыт.

2009 сыл кэнниттэн аан бастаан 2016 сылга Ыччат уопастыбаннай түмсүүлэрин өроспүүбүлүкэтээҕи сийиэҕэ ыытыллыбыт. Сийиэскэ Ыччат сылын тэрээйиэлэрин быыбарга биэрэллиннилэр.

Россия кинээтин сылыгар өроспүүбүлүкэ кинээ онгороро ураты корпуоҥлоҕин уонна ньымалаҕын Бүтүн Россия үрдүгэр биллэрдэ. Бу СӨ культуура эйгэтигэр уонуган сылдьар устата ыытыллыбыт бэлитиэкэ, дьон сахалыы саҥалаах кинээни бийиргэн көрөргө баҕалаах түмүгэ буолар. Биллиэн "Тыыл Дархан" уонна "Сэмэлиэк Марии" бодоҥ кинээлэри устуу саҕаланна.

Саха сирин кинээ устанньылара Бүтүн Россиятаҕы уонна норуоттар икки арыллыларыныаҥы кинээ фестивалларыгар үрдүк ситиһиилэннилэр. "Саха сирин-оҕо кинээ ситимэ" кинематографистар ассоциациялара обобулуннан үс бары источниктарыттан түмүллэн 11 кинээ көрдөрөр саалалаах 8 кинээ театра аҥыыллыбыт.

2016 сылы атырдьах ыйыгар Дьокуускай куорахха IV норуоттар икки арыллыларыныаҥы кинээ фестиваля ыытыллыбыта.

VI "Азия оҕолоро" норуоттар икки арыллыларыныаҥы спортивнай оонньуулар культуурунай программаларын чэрчитинэн "Олонхо дойдутугар ЮНЕСКО шедеврдэрэ" III Норуоттар икки арыллыларыныаҥы фестиваль, "Мамонтенок" V Норуоттар икки арыллыларыныаҥы цирковой искусство фестиваля уонна IV Норуоттар икки арыллыларыныаҥы аныы искусство бөлүктэрэ ыытыллыбыттара нэһилиэнньэ өрөтүгэр улахан сэҥэриини ылбыта.

"Саха театрын легендалара" Евразийскай тур, ДК. Сивцев-Суорун Омоллоон аҥыыны Опера уонна балет сыаларыстыбаннай театрын дьаһаныынаах гастрольнай тура театры сэргэхчитэр ортолоругар сэргэхсийиини таһаарбыта.

2016 сылга 22 культуура объекта тутуллан үлэҕэ киирдилэр.

Хаанык баҕарар сир-уот социальнай-экономическай сайдыыта транспорт инфраструктурата туруттан улахан тутулуктаах.

20,15 км регионнаары суоллаах мэсэньна суола тутулуна уонна олорго 575,7 п.м. искусственнай тутуу үлэҕэ киирдэ. Суол хаһаайыстыбатын бир тумус тутулар хайысхалыын олохтоох суолу тутуу, нэһилиэннэри тэҥүрүк сыл мэсэньна суолунан хаанчайыы буолар. Бу хайысхаҕа муниципальнай тэриллиэхтэрэ 1,4 млрд солкуобай көмөйдэтэх субсидия бэриллибит. 30,3 км олохтоох суоллаах мэсэньна суола тутулуна уонна 75,4 п.м. искусственнай тутуу үлэҕэ киирдэ.

2016 сылга олорор дьиэнэн туталга 11,3 млрд солкуобай бэриллибитэ. Сыл устата 605,1 тыс. кв. м ыаллыбыт дьиэ тутуллан бэриллибитэ. Бу 2015 сыл корпоруутүнэҕэр 10,8% үрдүк, ол иҥэр 240,1 тыс. кв. м ыаллыбыт чаҕыйыы дьиэ (2015 с. 105,9%), 151,8 тыс. кв. м ыаллыбыт дьиэ тыа сиригэр тутулуна (2015 с. 102,5%).

1 639 кыаммат ыал олорор дьиэлэрэ усулуобуйалын туспарарыгар 1,8 млрд. солк. бэриллибитэ, ол иҥэр 541 ыраах дьиэни тутаачыта, 450 тулайах оҕолорго уонна тоҥоруут корпуутэ испитэ суох хаалбыт оҕолорго, 350 эдэр ыалга, 71 биэс уонна испитэ суох хаалбыт оҕолорго, 350 эдэр ыалга, 71 биэс уонна онтон эйбэк оҕолоох ыалга бэриллибитэ. Арктическай уонна хотугу оҥтон эйбэк оҕолоох ыалга бэриллибитэ.

Арктическай уонна хотугу улуустарга 5 сыл устатаабыт 30 педагогическай үлэһит олорор дьиэлэрэ туспарыгар корпуоҥлубут толобуруоннан туһаанна.

"2015-2017 сс. гражданнары саахалыыр туруктаах дьиэлэнэ көнөрүү" өроспүүбүлүкэтээҕи ааҕырыстаммыт программаны олохтоох киллэрии саҕаланыаҕыттан 16 790 киһиэн олорор дьиэнэн хаанчыйдыбыт.

Коммунальнай комплекс объектарын саҥардарга уонна туспарарга 4,5 млрд солк. ыытыллыбыта, ол иҥэр 3,4 млрд солк. – чаҕыйыы инвестиция. 41 хонуолуунай тутулуна, 150,6 км устаах инженерный сиэтэм саҥардыллыбыта.

Мэҥэ-Хаҥалас улууһун 4 нэһилиэнньэлэрэ туунтар гаас киирдэ. 82,7 км устаах гаас турбата тарыллыбыта, 1 978 олорор дьиэҕэ гаас киирдэ. Чурапчы улууһунан 4 хонуолуунай ыыры оттуктан гаас оттукка хостоо.

Сунтар с. уунан хаанчыйар объект, Нөрүөкүн улууһунтан Дьаархаҥа, Маарга, Маалыкайга уу ыраастыыр тутуулар, Тиэси бөх. водозабор үлэҕэ киирдилэр.

2016 сылга тастан иитиэр ситимнэр 3 986 дьиэ хаалбоннор, ол иҥэр иитиэн киинэтэн хаанчыйар ситимнэр 2 209 дьиэ, уокка хаалбоннор иитиэхтэр 1 777 дьиэ хаалбоннор.

2017 сылтан чаҕыйыы дьиэлэрин толорбуо хаанчыйыы баҕарар дьоҥҥо бырыһыыны суох сойуом биэрэрэ сыаларыстыбаннай өйөбүл сыанта механизмы үлэҕэ киирэҕэ.

300 эйбэк ыыбартыыраах дьиэҕэ (2015 сылыгаҕар 1,5 төгүл эйбэк) уонсайа 700,4 млн. солк. суммаҕа хаһыытаальнай өрөмүүн ыытыллыбыта, ол иҥэр 186,0 млн. солк. – дьиэни бас билиэхтэн толоорбут усулуобуйа суоттар, 514,4 млн. солк. – өроспүүбүлүкэ сыаларыстыбаннай бюджетын сиргэстибэлэрин суоттар.

Тарыын баппитиэкэтигэр бир саҥаны киллэрии ол 2016 - 2018 сс. итии энергиятыгар, тымныы уунан хаанчыйыыга уонна уулу хаһыарга үөмүн комуоктар тарыылары оҥоҥоһуун буолар.

Толобуруоннар быһар уонна үбү хонтуруолуурдар үлэ дьаһаҕэ уонна аҕыйах буоларын туһугар оперор дьиэ, коммунальнай онго иҥин онлайн толобуру олохтоох киллэрэр.

2016 сыл СӨ нэһилиэнньэлэрэ туунтарын туһугар сылдьыан биллэриллибитэ. Бу сыл тэрээйиэлэрин чэрчитинэн өроспүүбүлүкэ бюджеттаан 2,1 млрд. солк. ыытыллыбыта, ол иҥэр СӨ Ил Дарханын хонуолуоннинэн нэһилиэнньэлэрэ туунтар сирдэрин-уоттарын туспарыы үс сыллаах быаанын олохтоох киллэрэргэ куонкурус түмүгүнэн 100 муниципальнай тэриллиэхтэрэ 450 млн. солкуобай ыытыллыбыта. Арктическай уонна хотугу улуустар уратыларын учуоттаан, оперор куонкуруска туспа категория быһыытынан кыттыбыттара. Итиэн таһыгар, бэрэ нэһилиэктэрэ нэһилиэнньэлэрэ туунтарыы туспарарга сыл аайы бюджеттэр сыаларыстыба көмөтүн көмөйдөө үрдүгэр: 1 000 киһиэхэ тахсыбыт ахсаанныах нэһилиэктэрэ 1,5 млн. солк., 1 000-тан таҕыс киһиэхэ нэһилиэктэрэ 2 млн. солк., улуус киинэригэр 5 млн. солк. бэриллэр.

Энергетика кодуулуун үрдүгэр иитиэн энергетиканы комчилиэрэ муниципальнай программалар олохтоох киллэриллэр. 164 энергосервис хаттыраага түһэриллибит, итиэ 2015 сыллаҕаар 12% эйбэк. Уус-Алдан, Нам, Горный, Хаҥалас уонна Амма улуустара энергосервис хаттыраатын ордук кэтэхтэхтэк түһэристиэхтэр.

Сибэкэ волоконнай-оптическай линиятын (СВОЛ) тутарга далаайыныах үлэ ыытыллан, 75 нэһилиэнньэлэрэ туунтаа киирдэ, ол иҥэр 2016 сылга – 31 нэһилиэнньэлэрэ туунтаа.

Өроспүүбүлүкэ "Таатром" ААҮо ыытта дуоҕабар түһэрэн, эбии спутник ресурсата көрүлүннэ, ол түмүгэр Интэриэнэт ситимнэрэ спутниэнньан ыытыллыбыт сыа биэрэ онго оҥоһуллар.

Сибэкэ уонна интэриэнэтэ суох 148 нэһилиэнньэлэрэ туунтаа СӨ Бырабыыталыстыбатын грана сиргэстибэтигэр интэриэнэт көмөстибиэнэ киирэр туунтар тутулуннулар.

100-тан 200-кэ диэри нэһилиэнньэлэрэ Арктическай уонна хотугу оройуоннар аҕыйах киһиэхэ нэһилиэнньэлэрэ туунтарыгар суотабай сибэкэ киллэрэргэ СӨ Бырабыыталыстыбатын грана олохтоох, Аллайыаха улууһун Чаалов сэлиэнньэтигэр уонна Уһуйаана улууһун Уйаандыы сэлиэнньэтигэр суотабай сибэкэ киирдэ.

"Саха" национальнай информационнай-корпоорат хампаанньата арааҕыйаан биэрэр күүстэх оборудованиены туһаан кыҥас 10 чаас устата биэрэр программаҕын сорудуоттаа.

Тыа сирин-уотун биэс сылларын бигэ сайдыытын тэрээйиэлэрин олохтоох киллэрии салаалыыр. Үлэтэ суох дьон сиригэр оперор үлэтэ суох дьон ахсаана 206 сылга 17,5% аҕыйаата уонна 9,9% таҥастыа. 2016 сылга тыа сирин инфраструктурата сайыннарыы чэрчитинэн уонсайа 8 оскуола, 6 оҕо эбии үөрэҕин хонуолуунай тутулуна, 4 нэһилиэнньэлэрэ туунтаа гаас киирдэ. 23 тыа сиригэр оперор гражданнар уопастыбаннай суоттаах чот олоҥу пропагандалыыр иитиэхтэр 11 спортивнай площадка уонна социальнай хайысхалаах көҥүлэйиэхтэрин ойоон, оту тэҥэ тутулуна.

Туһаанныах сылга 133 нэһилиэнньэ кытта собуолҕии үлэ түмүгүнэн грант оонньоноҕо.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Правительствотын отчуота

2016 сылга СӨ тыатын хаһаайыстыбатыгар сыҥьаннаах сүрүн докумуоннары ылыллыыбыт: "СӨ тыа хаһаайыстыбатын сайыытын түүнэн" СӨ сокуонун уонна "СӨ сылгыны уоруҥэн иитиини сайыннарар дьаһаллар түүнэн" СӨ Ил Дарханын ыйааҕын.

2016 сылга өрөспүүбүлүкэҕэ 23,5 млрд солк. тыа хаһаайыстыбатын бородуукуһуйатын оҥорон таһаарбыт; ити 2015 сыл кэрдиҥҥэ 99,7% тэҥнэһэр.

Сүөһү ахсаана 2015 сыл кэрдиҥҥэ 0,4% аҕыйаан, 186,5 тыс. төбө буолла. Сылгы ахсаана 2,3% үрдүөн, 180,7 тыс. төбөҕө тэҥнэстэ. Таба ахсаана 0,5% элбэҕэн, 156,8 тыс. төбө буолла.

Иккис сылын Сүөһү иитиитинэн дьарыктанар хаһаайыстыбалар үгүстэрин чоблигирдии программаҕа олохтоохтуолуттар. Бу программаҕа барыта 50 тыа хаһаайыстыбатын тэриллэрэ кыттыбыттар, ол иҥигэр 7 баайынай хаһаайыстыбата.

650 тоннаттан итэҕэйэ суох сүөһүлээх нэһилиэктэргэ 1-дии мол. харчы бэриллибитин суотуттар, гражданнар 1 581 ыҥаҥы уонна тупуй бургуҥнаһы атыыласпыттар.

Дьиэ табатын иитиини сайыннарыыга субвенцияны аҕаллыы методикатыгар уларыйыылар киирдиллэр. Субвенция хомойо таба иитиитигэр үгүлэйиллэр үлэбиттэр ахсааннарыттан, ыстаада ахсааныттан тутулуктааҕа. 2017 сыл тохсунньу 1 күнүттэн субвенция хомойдо өрөспүүбүлүкэ Бырабыталыстыбатын уураахынан олохтоммут айылҕа-климат зоналарынан ыарламмыт ыстаадалар хомойдуурунан корон таба ахсаанынан быһаарыллыаҕа.

Бүрдүк уонна хортуоппуй үүнэриитинэн дьарыктанар хаһаайыстыбаларга 17 единица, үрдүк ыламталаах тыа хаһаайыстыбатын техникатын атыыласпыт. Онуоха сулаарыстыба төлөбүлүө сыанатын 95% толуйда.

28 потребительскай кооперативтэр тэнастыыр, үүтү уонна эти оҥорон таһаарар материальай-техническай базаларын саҥардыы комсомолстуут.

Федеральай программаҕын 234 саҥа саҕалыыр баайынай хаһаайыстыбата уонна 51 дьиэ кэргэн хаһаайыстыбата грант ылыллар. Тыа сирин-уотун бигэтик сайыннарыы туһугар федеральай программаны олохтоох кинилэргэ уонна саҥа саҕалыыр баайынай хаһаайыстыбаларын уонна дьиэ кэргэн хаһаайыстыбаларын өйүүгэ федеральай бюджет сиригэстибэтин тарыыга СӨ РФ субъектарын ортолоругар 1 миэстэни ылла.

Тыа хаһаайыстыбатын бородуукуһуйатын тэнастыыр уонна колимник батарар түүнүттэн тыа хаһаайыстыбатын оҥорон таһаараччылар потребительскай кооперативтэргэ түмсэн үлэлиилэр.

Эргэн үлэтин сүрүннүүр түүнэн СӨ сокуонутар уларыйыылары киллэрэбит, онно олоҕуран олохтоох оҥорон таһаараччылары өйүүр кэриэс хоннэтэ.

2015 сыл таһымыгар тэҥнэтэхпэт, 2016 сылга промышленнай оҥорон таһаарыы индексэ 101,6% буолла. Промышленнай оҥорон таһаарыы хордоруулаах түгэнэ буолла, ньиэбэ хостоохун уонна уот энергетиканы оҥорон таһаарыы кэрдиҥҥэ үрдэтиллэн суотуттар сиппитиннэр.

Биллиэн өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотуттар үлэлиир болдьох хаһаайынныыр субъектарыы кытта үлэ 34 собулуоннаах (дьоҕаберга) олоҕуран ыытыллар. Олортон 18 собулуоннаах сир аннын баайын хостуур тэриллэлэри кытта түөрэллибитэ, ол иҥигэр "Сургутнефтегаз" ААУо, "Газпром" ААУо, "АЛРОСА" АХ (ААУо), "АЛРОСА-Нюрба" ААУо, "Транснефть" АХ ААУо, "Полюс Золото" ААУо.

Ыйыллыыбыт собулуоннаах чэрчитиннэн социальный объектары туруурга уопсайа 12,7 млрд солк. таҥаса суумалаах үп ыыпыллыннА. Итиитаһынан, "АЛРОСА" АХ алмаастаах 9 улууһу кытта туспа собулуоннаах түөрэсэн, олорго сыл ахсын 9,2 мол. солк. талуур.

Тэриллэрэ оҥорон таһаарар үлэлэриэр специалистары ылар түүнүттан кадыры болдьоҥнуулаах кыттылар. Өрөспүүбүлүкэ "Сургутнефтегазка" олохтоох нэһилиэнньэттэн үлэлэтиллэр ахсаннара үлэлиллэр уопсай ахсааннарыттан 22% ылар, "Таас-Юрях Нефтегазодобыча" ХЭУо – 33%.

СӨ сиригэр-уотуттар бөдөҥ инвестиционнай бырайыактары олохтоох кинилэргэ кыттар тэриллэлэр сыл аайы СӨ түмүлүбүт бюджеттарыгар налуоктан киирэр үп 20% хаанныыллар.

Бүгүннүү күнтэ биир сүрүн соруктутунан өрөспүүбүлүкэ экономикатыгар инвестиционнай тарыы буолар. 2016 сылга сүрүн хаһыытаалга инвестиционнай тарыы кэмэйдо 267,7 млрд солкуобайга тэҥнэстэ (2015 сылга индексация учуотаан 125%).

СӨ сиригэр-уотуттар федеральай таһымнаах бөдөҥ инвестиционнай бырайыактар олохтоох киирэллэр. Сир аннын баайын хостуур салаалар бырайыактарыгар киирбит инвестиция уопсай сумматыттан федеральай таһымнаах хампаанньаларга ("Газпром", "Сургутнефтегаз", "Колмар" уо.д.а.) инвестиция хомойо 110 млрд солкуобайга тэҥ.

"Өлүөхө өрүһү туоруур муостаны тутуу" бырайыагы олохтоох кинилэр иннитэн кыахтаах инвесторлары кытта концессионнай собулуоннаах түөрэсэргэ үлэ ыытыллар.

Айылҕа харыстабылын эйгэтигэр "Восточнай" космодромтан куйаарга бастаан ыытыллар "Союз 2" ракеталар арахсар чаастара түөрт ороҕуоннарын экологическай арылыгыйын киэҥ хабааннаахтык ыытыллыннА.

Промышленнай туһаҕа таһаарыллар сиригэр-уотуттар уопсастыбаннай туһаҕа таһаарыы быыбаннаар сиригэр-уотуттар тэриллэлэр, муниципальнай тэриллиилэр, сир аннын баайын туһаныыр чиэппэйдэр ыытыллыннылар. 27 бөдөҥ предприятие туланыыр чиэппэйдэр ыытыллыннылар. Программалары уонна быыбаннары олохтоох кинилэргэ үлэлиир.

"Уопсастыбаннай экологическай хонтуруол туһунан" СӨ сокуонна ыытыллыннА, айылҕа харыстабылын уопсастыбаннай инспекторынан 214 киһи үлэлиир.

Дьоҕус уонна орто урбааны өйүүргэ убүлүөйүн барыы источниктарыттан 1,1 млрд солк. көрүллүбүтэ. Дьоҕус уонна орто урбаан 1 195 субъекта 899,8 мол. солк. суумалаах үбүлэн кемнэнэ ылла, онон 3,5 тыс. үлэ миэстэтэ оннунан хаалла уонна 528 саҥа үлэ миэстэтэ тэриллиннэ.

Сулаарыстыба өйөбүлэ олохтоох оҥорон таһаарыы эйгэтигэр

механизм комсомуолун оҥорон таһаарыы эйгэтигэр үлэлиир 250 урбаанныыкка кемэ оҥоһуллуна.

14 бизнес-инкубаторга эбии Горный, Хаптагас, Ленскай ороҕуоннарыгар 3 бизнес-инкубатор үлэҕэ киирдэ, Аллараа Бостуоҕа туруу бара турар, Аммаҕа, Өлүөхүмүҥэ туруу саҕаланна.

2016 сылга олохтоох туризмы уонна тастан дьону аҕалыы туризмын сайыннарыы сулаарыстыбаннай программаттан чэрчитиннэн бу салаҕа 104,3 мол. солк. бэриллибитэ. 28,3 мол. солк. суумалаах кыттыгас үбүлүөйүн быыбыыннан 9 муниципалитетка 12 туризмнаах оҥоҕуд оҥоһуллуна. "Хотугу Мозаика" туристскай-рекреационнай кластер инженерный инфраструктурата быыбан быыбыыннан оҥоһуллар, инвестицияны тарыыга 15 собулуоннаах иитии баттаана, туризм объектарын туруу саҕаланна. 6 муниципалитетка туристскай навигация олохтоотоо.

2016 сылга СӨ Улук Илиитэ гектар түүнэн сокуон киэҥ далаайыннаахтык олохтоох кинилэриннэ. Бу сокуону олохтоох кинилэрэ сүүмэрдэн 308,35 мол. га нэннэҥ өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотуттан 97,55 мол. га (31,6%) бэриллэн сот.

СӨ Бырабыталыстыбатын уонна СӨ Ил Түмэнэ кыттыһан оҥорбут эпиэстэрин "Улук Илиитэ гектар түүнэ" федеральай сокуону ыытыыларга Сулаарыстыбаннай Думаҕа дьокутаатыгар өйөөбүттэрэ. Онон СӨ олохтоохторугар бырааптарын, үгэс быыбыыннан айылҕаны туһаныы, айылҕа уратыы харыстаах сирин-уотун кэмчиллибэтэ.

Сө Ил Дархана Е.А. Борисов көҥүлүйүннэн "Улук Илиитэ гектара" ылар бырааптарын олохтоох кинилэрбит дьоннуо эбии "Саха сирин гектара" бэриллэр.

"Улук Илиитэ гектар түүнэ" Федеральай сокуону олохтоох кинилэрэ чэрчитиннэн айылҕаны үгэс быыбыыннан туһаныы сиргэ-уотка уонна айылҕа уратыы харыстаах сиргэ-уотка бэрэдэктэнэ уонна документаннаа, кадастр аҥаас картыгар сир участаактарын кыраныыссатын сыҕарыйыытын кэнниэрэ Росреестри кытта үлэ ыытыллар.

2016 сылга Элбэх функциялаах киниэр (ЭФК) ситимэрин сайыннарыы тумус суоттаах сорудуна буолбута. Сулаарыстыбаннай уонна муниципальнай оҥоҥу онорорго ЭФК специалистара күүгэ 2,3 тыс. ыйыытыы, туруорсуу кэриэрдэр.

2016 сылга административнай реформа тумус суоттаах сорудуна юридическай сиргэйдэргэ сулаарыстыбаннай оҥоҥу оҥоруу үлэтин сайыннарыы буолла. Өрөспүүбүлүкэ урбаан субъектарыгар сулаарыстыбаннай, муниципальнай, эбии (хоһуулуу) оҥоҥоргу оҥоруута туһаайыллыбыт ЭФК үлэтин-хамнатын тэриллэр типотай бырайыак үлэтигэр кыттыбыта.

Оҥоҥу электроннай көрдүгүнэн ылары ордорор нэһилиэннэ ирдэтэ сылга улаатан 60,7% тэҥнэстэ. Сулаарыстыбаннай өнөлөр порталларыгар өрөспүүбүлүкэ 260 тыс. таҥаса олохтоохтор регистрацияланнА.

2016 сыл түмүгүнэн өрөспүүбүлүкэ сиригэр-уотуттар бюджеттарыгар оҥоруу, 2015 сылы кытта тэҥнэтэхпэт, 4,5% улаатан, 12 375 түбэлтэҕэ тийдэ (Улук Илиитэ федеральай округа (УИФУо) - 8,8%; Россияҕа - 9,6%). 100 тыс. нэһилиэннэҕэ бюджеттарыгар оҥоруу таһыма 1 289,5 тэҥнэстиэ (УИФУо - 1977,9; РФ - 1474,0), ол иҥигэр ыар уонна уратыы ыар бюджеттарыгар оҥоруу ахсаана 15,6% кыччаата.

Регистрацияламмыт бюджеттарыгар оҥоруу уопсай ахсаанын киэн доруобуйатыгар ыар эпидемия соруйан оҥоруу ахсаана кыччаабыт – 13,5%, күүлүгүннүн, күүлүгүргэ холонуу – 2,8 төгүл, массыына транспортын сокуонайа суох ылыы – 6,8%, массыына тракторын уоруу – 33,3%, квартираҕа уоруу – 0,8%, маҕаһыыннаах, базаттан, ыскылаатан уоруу – 15,4% .

Сокуоннай саастарын туспа ийик оҕолор бюджеттарыгар оҥоруулара 14,2% аҕыйаабыт. Өрөспүүбүлүкэ суоттарыгар буолар быыбыыннан 1,3%-ынан пампаата.

СӨ 2 109 комиэрчэскэйдэ суох тэриллэ (КСТ) регистрацияламмыт, ол иҥигэр 1 593 социальнай хаһыысхалаах комиэрчэскэйдэ суох тэриллэ.

2016 сылга РФ Президенин уопсайа 4,9 мол. солк. суумалаах грааннарыгар аҥаас куонкуруска өрөспүүбүлүкэ социальнай хаһыысхалаах комиэрчэскэйдэ суох тэриллэлэрин 6 бырайыага кыайыллааннаах таҥаспыта.

Саха АССР тэриллибитэ 100 сылын бырааһынныгын болдьоҥнан ыытыы дьаһалларын быыбыыгар сол түбэлиннэрэн, 2016 сыллааҕы куонкурус түмүгүнэн 50 сайаҕастаан олохтоох кинилэриллибит 17 бастын көҥүлүйүннэн сүүмэрдэннэ.

Социальнай хаһыысхалаах комиэрчэскэйдэ суох тэриллэлэргэ өйөбүлү оҥорор 10 муниципальнай ороҕуон 10 мол. солк. суумалаах комсомуолу ылбыта, ол иҥигэр Горный, Эдьигээн, Аллаайыы, Бүлүү, Уус-Алдан, Алдан, Таатта, Ленскай, Сунтар улуустара.

23 улууска уонна куорат уокуруктарыгар социальнай хаһыысхалаах комиэрчэскэйдэ суох тэриллэлэри өйүүр муниципальнай программалары ылыммыттара.

"СӨ Уопсастыбаннай палататын түүнэ" СӨ сокуонун саҥа эрдэтэннэйэтэ бигэргэтиллэ, онно Уопсастыбаннай палата составын талыы уонна үлэтин бирдиэнитэрэ чуолкайданнылар.

СӨ 32 политическай партия регионнаҕы салаалара регистрацияламмыт. СӨ Ил Дарханын иҥнэн Политическай партиялар регионнаҕы салаларын кытта биирдэ үлэлиир совет утумнаах үлэни ыытар.

Өрөспүүбүлүкэ уопсастыбаннай-политическэй эйгэтигэр сүрүн событиеннан РФ Федеральнай Муннаҕын сэтис ыыырыыларын Сулаарыстыбаннай Думатын дьокутаатарын быыбара буолла. Саха сирин олохтоохторо бэйэлэрин гражданскай позицияларын биэрэргэтэн бигэ сайдыы, олуктар сыҥьаннарын бөҕөргүтүү уонна Россия, СӨ салгыы сайдыыларын түүнэр куоластаабыттара. Куоластааһынна 48,11% быыбарааччы кыттыыны ылбыта, ити Улук Илиитэ федеральай округуна иккис көрдөрүү. Өрөспүүбүлүкэ Сулаарыстыбаннай Думаҕа дьокутаатын 2 мандаатын ылбыта. "Бииргэ Ньылыт Россия" баартайыттан СӨ Бырабыталыстыбатын Бэрэсидиэнтэ Г.И. Дарханова тэнэллыыбыта.

2016 сылга СӨ сулаарыстыбаннай быыбаһын толоорор уорганнарын функцияларын уонна боломуоттуйаларын кэмсиэстэктик үлэлэрэр иннитэн СӨ Бырабыталыстыбатын уонна СӨ сулаарыстыбаннай быыбаһын толоорор уорганнарын туруулуттар улаарыйыылар киирбиттэрэ. 4 сулаарыстыба быыбаһын толоорор уоргана тэриллибитэ, 3 – уларыйан тэриллиннэ, 14 – сарбыллыннА.

Быыбаас уонна уопсастыба ситимнэх үлэлэрин биир көрүнүгүнэн гражданнар этиилэрин уонна туруорсууларын болҕомтолоохтук көрүү буолар. 2016 сыл устатыгар Саха Өрөспүүбүлүкэтин саҥалыгын аҕалыыгар гражданнар уонна тэриллэлэр 4 801 этиилэрэ, туруорсуулара киирбиттэ, ол иҥигэр СӨ Ил Дарханын аатыгар – 1 320. Сыл устатыгар СӨ Бырабыталыстыбатын Бэрэсидиэнтэ уонна кини солбуйаччылара, СӨ Ил Дарханын уонна СӨ Бырабыталыстыбатын Дьаһалталарын дуоһунастаах сиргэйдэрэ гражданнары кытта 266 тус көрсүһүүнү ыытыллар.

2050 сылга диэри тус сыаллары торумнаан туран 2030 сылга диэри түүмэк комиэ СӨ социальнай-экономическай сайдыытын Стратегиятын – СӨ стратегическай быаһаҕын тутаах документаны ырытан оҥороро 2016 сылга далаайыннаах үлэ ыытыллыыбыта. Стратегия барыта научнай уонна экспертэй күүстэри тардан бырайыаттаан салайыы бириэскиитэриэр олоҕуран ырытыллан оҥоһуллуубута. Документ барыта өрөспүүбүлүкэ барыы муниципальнай тэриллиилэрин хабан өрөспүүбүлүкэ уопсастыбаннаһыгар киэҥ дьүүллэһиигэ таһаарыллыыбыта. Стратегия бырайыага бириэмэнэ, салгыы РФ толоорор быыбаһын уорганнарын кытта собулуоннаах түгэнэ ыытыллыаҕа уонна Стратегиянны олохтоох кинилэрэр быыбаннаах оҥоһуллуоҕа.

СӨ сулаарыстыбаннай быыбаһын толоорор уорганнарын үлэлэрин сүрүн соруктуна – РФ Президиэнэ В.В. Путин ыйаахтарын, РФ Президиэнин уонна СӨ Ил Дархана Е.А. Борисов сылын аҥын оҥоһуллар Анаал этиилэрин, СӨ Ил Дархана Е.А. Борисов быыбар иннинээҕи программаттан олохтоох кинилэрин сүүмэрдэн оҥорбут

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ!

Татталлаах хорсоммут, иҥэбитин, Хатылы нэһилиэгин аналлаах, улэ бэтэрээнин ***Анна Иннокентьевна ИВАНОВАНЫ*** *65 сааскын туолар бэлиэ күнүгүнэн иҥиитик-истиэнэ эҕэрдэлиибит!*

Бэҕэрэбит күнү кайыбыттиэр кытаанах дорообуйаны, чэгиэн дьоҥҥо таттааларыгар уоттаанын уйун, дьаллоох анаатын, курук биҥиэхэ утуо сүбэлиит-ойоҕуо буоллун сырыт, биҥиги эйиэхэ таптыыбыт, ааҕан туттубыт.

Эҕэрдни кытта хорсуннаг, оҕолорун, кайыыттарын кутуотун, сиэстэрин.

Ойуур хаһаайыстыбата иҥитиннэрэр

МАҺЫ КЭРДИИ БЫРААБЫЛАТА

2017 сылааҕы мас хорудуоҕ, баалаах ыччаттары суоттар иҥэтиэхтэр боско үөрэхтээх ыҥырар.

Билэр тел: 89142986894, **аадырыспыт:** Чурапчы сэл., Петровскай аатынан уулусса 50 №-рэ.

***

Убаастабыллаах Чурапчы улууһун олохтоохторо!

Россия ИДьМ Чурапчы улууһугар отделын сааны-саалаҕы харайар анал хоһуогар туттарыллыбыт, административнай бурыйу кэнни түмүгэр уонна суут уураҥынан былламмыт уотунан эстэр саалара 2017 сыл 1-кы (бастакы) кварталыгар Дьокуускай куораккa харайыллыа уонна суох оноруулла ыытыллаллар.

Үөһэ ыйыллыбыкка олоҕуран, уотунан эстэр саа хаһаайыттара ханнык түгэнтэ сааларгытын төлөрө бэйэҥитигэр ылыахтытын сөбүн туһунан Чурапчы улууһун лицензиялыыр-көҥүллүүр үлэ отделениетыгар кэлэн биллиэххитин сөп.

Билэр аадырыскыт: 678670, Чурапчы сэл., Крупская аатынан уул., 3/А №-дээх дьиэтэ, 1-ны этээс, 28-с кабинет.

Чурапчы улууһун лицензиялыыр-көҥүллүүр үлэҕэ отделениета.

БИЛЛЭРИИЛЭР / ОБЪЯВЛЕНИЯ

ДОСААФ Армияҕа сулууспалыы барыан баҕалаах ыччаттары суоттар иҥэтиэхтэр боско үөрэхтээх ыҥырар.

Билэр тел: 89142986894, **аадырыспыт:** Чурапчы сэл., Петровскай аатынан уулусса 50 №-рэ.

***

Убаастабыллаах Чурапчы улууһун олохтоохторо!

Россия ИДьМ Чурапчы улууһугар отделын сааны-саалаҕы харайар анал хоһуогар туттарыллыбыт, административнай бурыйу кэнни түмүгэр уонна суут уураҥынан былламмыт уотунан эстэр саалара 2017 сыл 1-кы (бастакы) кварталыгар Дьокуускай куораккa харайыллыа уонна суох оноруулла ыытыллаллар.

Үөһэ ыйыллыбыкка олоҕуран, уотунан эстэр саа хаһаайыттара ханнык түгэнтэ сааларгытын төлөрө бэйэҥитигэр ылыахтытын сөбүн туһунан Чурапчы улууһун лицензиялыыр-көҥүллүүр үлэ отделениетыгар кэлэн биллиэххитин сөп.

Билэр аадырыскыт: 678670, Чурапчы сэл., Крупская аатынан уул., 3/А №-дээх дьиэтэ, 1-ны этээс, 28-с кабинет.

Чурапчы улууһун лицензиялыыр-көҥүллүүр үлэҕэ отделениета.

Внимание!

ИЗВЕЩЕНИЕ О ПРОВЕДЕНИИ ТОРГОВ

МБУ «КУМИ» МО «Чурапчинский улус (район)» объявляет торги на право заключения договора купли-продажи движимого имущества, находящегося в муниципальной собственности МО «Чурапчинский улус (район)».

1. Организатор торгов:

МБУ «КУМИ» МО «Чурапчинский улус (район)»

Почтовый адрес: 678670, с. Чурапча, Чурапчинский улус, ул. Карла Маркса, 21, каб. 208

Контактный телефон: 8 (41151) 4-19-86;

Факс: 8(41151)4-19-86;

Ответственный исполнитель: Председатель МБУ КУМИ Данилов Р.Р., тел: 8 (41151)41-986;

Торги:

1. Заказчик: Администрация МО «Чурапчинский улус (район)».

2. Форма проведения торгов: открытый аукцион на право заключения договора купли-продажи движимого имущества, находящегося в муниципальной собственности МО «Чурапчинский улус (район)».

3. Объект:

ЛОТ №1. Комплекс объектов движимого имущества:

- блок телемеханики, в количестве 4 шт;
- вводно-кабельный шкаф, в количестве 4 шт;
- стойка промежуточных усилителей НУП, в количестве 8 шт;
- оборудование НУП, в количестве 2 шт;
- кабельная магистраль КМ-180, как часть НУП 5/2-НУП62, в количестве 1 шт;
- линейно-кабельные сооружения, как часть НУП62-24 волп., в количестве 1 шт.

Начальная цена на право заключения договора купли-продажи движимого имущества МО «Чурапчинский улус (район)» 50 000,00 рублей (пятьдесят тысяч рублей 00 коп.), Шаг 5 000,00 рублей, Задаток на участие 10 000,00 рублей.

4. Сроки проведения торгов:

Срок приема аукционных заявок с 01 февраля 2017 г. с 9 - 18 часов 00 мин. по местному времени.

Срок окончания приема аукционных заявок 28 февраля 2017 года в 18 часов 00 мин. по местному времени.

Дата, место и время проведения аукциона: 03 марта 2017 года в 14 часов 00 мин. по адресу организатора.

5. Перечень предоставляемых документов:

1. Заявка на участие в аукционе по установленной форме с указанием реквизитов счета для возврата задатка;

2. Копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);

3. Документы, подтверждающие внесение задатка.

Реквизиты счета для внесения задатка:

ИНН/КПП 1430008275/143001001

р/с 40302810598355000007

л/с 55527003099

ФОУ Чурапчинского улуса (МБУ "КУМИ" МО "Чурапчинский улус (район)")

РКЦ Чурапча с. Чурапча

БИК 049835000

6. Аукционную документацию и дополнительную информацию можно получить по адресу организатора открытого аукциона контактный телефон 8 (41151) 4-19-86.

7. Договор купли-продажи с победителем заключается в течение 5 дней с даты подведения итогов аукциона.

8. Победителем аукциона признается покупатель, который предложит в ходе торгов наиболее высокую цену за выставленное имущество.

Дополнительная информация:

В торгах могут принимать участие как физические, так и юридические лица.

01 сэрэтэр

БАҺААРТАН СЭРЭХТЭЭХ БУОЛУН!

Саха сиригэр 2017 сыл тохсунньу 23 күнүгэр туруттан, барыта 72 баһаар тахсыыта баллыгынэ. Кэнни уокка быыданыыта– 4, (АППГ-78, кэнни уокка быыданыыта -14).

Чурапчы улууһугар 2017 сыл саҕаланыыгыттан күн бүтүн 3 баһаар тахсыыта баллыгынэ: 1 баһаар Мырыла нэһилиэгэр, 2 баһаар – Чурапчы нэһилиэгэр. Тахсыбыт баһаардар сүрүн бириҥиннэрэ – сиоҥ оттуута уоттан сэрэхтэх буолуу бырааабылаарын кэнни.

Саха сиригэр статистика корпорацыата, баһаар туруута кыһыны тымныы мэдиагэ үгүстүк буолар. Кыһыммытын эгэлгэ туоруур иннитэн хас биирдии кэнни дьиэлэригэр-уоттар баһаартан сэрэхтэх буолуу бырааабылаарын бэлэмнии туһугар ирдиэр. Баһаар түүн сойуччу буолар түгэнигэр, уокка кэнни быыданыыта тахсыан сөп. Олохтут күнэн күн тэлим сохтох сайдар. Үлэ барыы хайыһыаларыгар сана сокуоннар, сана ирдэбиллэр киирэллэр. Ол чэрчитинэн, 390 №-дээх РФ Уураахтар олоҕурбут «Правила противопожарного режима» ирдэбилэ сөп түбэһиннэрэн, ыал бөлөҕүн баһаартан сэрэтэр, хаһыстаар туһуттан баһаарыгай инспекцилэлэрэ, огнетушителлэри хаанчыларга олус наадалаах. Онуо таһынан баһаартан сэрэхтэх буолуу бырааабылаарын хас биирдии кэнни хайаан да туһуоскаах, тус эпиэтинэҥи сүгүрүгэх:

- кыра саастаах оҕолору; кыаммат кырдьаҕастары диэҥэ соҕотоҕуу хаалларар бобуллар;
- кыра оҕо корер, тиийэр сиригэр исписко, заниашка уурар коҥулгэмэт;
- «ФЗ-15 об ограничении курения 2013 г.» сокуонна олоҕуран, эбэх кэнни сторор эгэлгэх дьиэлэргэ, подъезка хонтуруола суох табакпаайын бобуллар;
- хас биирдии кэнни дьиэгэҥи уокка хоһоонор тэриллэрин хонтуруоллуоскаах, туттан барыы арааргыы бэлэмнии туһуоскаах;
- оттуллар сиоҥ кыра оҕотторго хонтуруоллаах хаалларар бобуллар;
- сиоҥ күүгэ оттор комго коруу-истии, хонтуруоллаайын хайаан да ирдэнэр;
- алдьанньылаах проводканы, розетканы, выключателлэри ороммуоннаан;
- Баһаар буолар түгэнигэр соговай телефуон нуомэрэ эрийэн тиийэр нуомэрэ хас биирдии кэнни билиэхтэх. Баһаарыгай сылуусла нуомэрэ – 01, соговай телефуон нуомэрэ – 101.

МА. ЗАХАРОВА,
уоттан быыдыыр эгэлгэ инструктора.

Сылгат нэһилиэгин олохтоохторо, педагогическай үлэ бэтэрээнэ

ПОСЕЛЬСКАЯ Мария Семеновна

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолорутар, сиэнэригэр, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Марин, Виталий Неустроевтар,
кэнниттэн оҕолоро, сиэнэрэ Ариан.

Таптыыр хорсоҕо, аҕалара

ЯКОВЛЕВ Василий Иванович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, хорсоҕунан Мариана Николаевнаҕа, оҕолорутар, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Чуркагыттан Иустиновтар,
Ивановтар.

Тапталлаах ийэтэ, эбэлэрэ, Эдьигэн улууһуттан төрүттэх

КСЕНОФОНТОВА Альбина Семеновна

олохтон туораабытынан, кыһыгар, "Петровскай" түөлбэ салайаачыларын Оксана Ивановна, күүгүгэр Иван Иванович Тимофеевтарга, кинилэр оҕолорутар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

"Куоҕалы" ТОС олохтоохторо.

Кутурҕаннарын тиэрдиллэр:

- Тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ Ксенофонтова Альбина Семеновна уйун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыһыгар, колхозтарыгар Оксана Ивановна Тимофеевнаҕа, кини дьиэ хорсоҕунан, чугас дьоҥуттар С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын коллектива.

-Тапталлаах ийэтэ Ксенофонтова Альбина Семеновна олохтон туораабытынан, кыһыгар, улууспаҕы кинн баһыыра женской консультация акушеркатыгар Анастасия Ивановна Поповаҕа улууспаҕы кинн баһыыра салаатын, профкома, женской уонна акушерскай отделение коллективтара.

Кылаабынай редактор – **А.А. ЗАХАРОВ.**
Эпиэстэлэр сокуоттаах, сурук отдела – **А.Н. ЗАХАРОВА.**
Экономика, тыа хаһаайыстыбатын отдела - **А.М. СЛЕПЦОВ.**
Корреспонденнар – **О.В. ЖИРКОВА, С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ.**
Таталчы – **Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**
Бэчээтчилэр – **С.А. ПАВЛОВ, Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**

Тэрийэн таһаараччылар: СР Правительствата, Чурапчы улууһун "Сана олох" редакционнай-издательскай холбоһук автономнай учреждение. Российскай Федерация Росхомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. күнүн тутар 15 күнүгэр регистрацилламмыт нуомэрэ – ПИ №14-0238.

Сана олох

АДАДЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Телефоннарбыт: редактор – 41-332, отделлар – 41-265, 41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru

Бэчээккэ сакаас: № 11 (11321)
Кэмэйэ: 1,5 бэч. лист
Тираж 1648.
Хаһыат сыаната: 10 солк.

Автор-суруйааччылар тиэкиспэлэрин редакция позициятыгар маҥнай сөп түбэйэр буоллуна. Суруйааччылар чилиэннэрэ аанньалыннахтарыгар хоторуйаллар.

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакционнай-издательскай холбоһукка 1.02.2017 с. офсетка бэчээттэннэ.
Аадырыыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекса: 54907. Хаһыат издиэлэбэ устата оптуоруннуукка, наппиэргэ уонна субуотаҕа тахсар.

Билии төрдүн барытын биэрбит сирим баар -- Чурапчы

Төрөөбүт соругум

Чурапчы улууһун үөрэҕин салалтатын "Саҥа олох" хаһыакка анал сыһыарыыта № 3

2017 сыл Олунньу 2 күнэ чэппиэр № 11 (11321)

САЛАЙААЧЧЫ КОЛОНКАТА

Биһиги, үөрэх эйгэтин үлэһиттэрэ дойдубут аан дойду таҥымыгар тахсар кэмигэр үүнэн иһэр ыччаппытын аныгы сайдыылаах – цифровой үйэҕэ олорорго, үлэлиигэ иитиэхтээхпит. Олох сайдан,наука ситиһиилэригэр эрэ сөҕүрбүт кадыыстээх тэриллэлэр үөскүүхтэрэ уонна сайдыахтара, наука киэлилээх экономика уонна оноорон таһаарыы дойду сайдыытын түстүүр кыахтары үөскэтиэхтэрэ. Инникигин үлэлиир үрдүк таҥымнаах науканы, тиэхиникэни баҥыыабыт кадрдары оскуола саҕаттан иитэн таһаарыахтаахпыт. Оҥ иннигэн дьоҕурдаах уонна талааннаах оҕолору сайыннарар, үөрэнээччилэр чинчийиэ үлэлэрин тэрийиигэ күүскэ сайыннарыахтаахпыт.

Биһиги улуустут «Ленскэй кыраай» форумун, Наука дьоҕус академиятын уонна «Инникигэ хардыы» научнай-практическай конференция, араас таҥымнаах олимпиадалар үлэлэригэр кыттыһан, элбэх оҕону кытыннаран, сайыннаран каллэ. Улууслутуттар үөрүйэннэр, оскуолалар, эбии үөрэхтээһин тэриллэлэрэ араас аҕыйылары, конференциялары тэрийэн, оҕолору кыра эрдэхтэриттэн чинчийэр үлэҕэ сыһыаран, хайыһаларын чочуйан, сайыннаран биэрэллэр. Манна оҕолор дакылаттарын салайар педагогтарбыт сыралаах үлэлэрин, тереппүттэрбит оҕолоругар кыһаммыыларын бэлиэтэн этэбит.

Быйыл улуустааҕы түүмэхтээх ХИФУ эдэр учуонайдарыгар (сал. Н.В. Малышева) оҕолор үлэлэрин кэрдэрэн, сыаналанан суоҕэ-ама бэрдэрдибит. Регионнаа, ереспубулукэҕэ кыттар оҕолор үлэлэрин үгүстүк истэн, учуоталлары кытта ырытыһан бэлэмнээбиппит ситиһиини аҕалла.

2017 сыл улуустутуттар История сылынан биллэриллэн, оҕолор төрөөбүт туһалбэлэрин историятын хасыһан үөрэтэллэриэхтэр эбии кыах үөскэтэ. "Историята суох омук – инникитэ суох" - диэн этэллэрэ оруннаах. Оҕо төрөөбүт туһалбэлиин кэн туттуоктаах, утуму салгыахтаах.

Т.В. ПАВЛОВА, Үөрэх салалтатын начальника.

ИННИКИГЭ ХАРДЫЫЛАР

Бүгүн Россиятаабы «Инникигэ хардыы» уоранончитэр, устуйуоннар уонна эдэр учуонайдар научнай хамсаһыылара Н.Э. Бауман аҥынан МГТУ көҥүлүннүннэн 1991 сылтахха саҕаламмыта.

Саха Ереспубулуотун бастакы Президенэ М.Е.Николаев уонна академик В.П.Ларионов ойоҕуларынан бу үгүс хамсаһын Саха сиригэр 1996 сылтаахха саҕаламмыта. Күн бүгүн «Инникигэ хардыы» конференция ереспубулукобит хас биирдии улууһуттар сылтага ыытылар күүгүллүүх тэрээһин буолла. Маны бэлэмнээн иитиэн-саҕалаан СӨ «Бырдыы» национальнай фондта үлэлиэтэр.

Чурапчы улууһуттар «Инникигэ хардыы» 1996 сылтаахха улуустааҕы гимназия көҥүлүннүннэн саҕаламмыта. 1998 сылтаахха А.С. Иустинова салайаччылаах Илин Эдэр улуустары түмэр Координационнай кэмсиэ буолан, өссө эбэлэр оҕону уонна учуутары хабар кыах үөскэтиигэ.

«Инникигэ хардыы» саҕаланыаҕыттан, Чурапчы улууһун үөрэнээччилэрэ ереспубулуо уонна дойду таҥымыгар ыытылар конференцияларгa ситиһиилэннэк кыттан кэлиллэр. Аан бастан улахан хардыыны оҥорбут үөрэнээччилэриттэн улуустааҕы гимназия выпускниктара Иван Дягилев (сал. Д.П.Коркин), Евгений Ершов (сал. А.Ф.Бортник), Евгений Карсанов (сал. А.И.Захарова), Иван Синцев (М.И.Хоютанова), Алгыр орто оскуолаҕын выпускника Арыан Синцев (сал. М.М.Варламова) уол.а. буолбуттара.

Кэнниҥ сылларга саҥа технологиялар киирэннэр, конференцияҕа робототехника, программирование уонна моделирование курдук хайыһалар эбии киирдилэр. Аҕыйах сылтан бэҥэх, үөрэнээччилэр үлэлэрин проекторынан ыытыллаллар комуоскуурбуолбуттара, английскай тылынан ыйытыкка хаартыран ирдэбил киирбитэ сайдыы туоһутунан буолар.

Улуус хамаанданын кыттыыһын түмүгэ сылларынан:

Сыл	Түмүк	Сыл	Түмүк
2011	1-кы миэстэ	2015	4-с миэстэ
2012	2-с миэстэ	2016	5-с миэстэ (уопсай)
2013	8-с миэстэ (уопсай)	2017	1-кы миэстэ
2014	2-с миэстэ		

«Инникигэ хардыы» конференция үөрэнээччилэр тус сыаналарын сайа этэрэ үөрэнэллэриэр, оскуоланы бүтэрэн иэдэйиэн талаалларыгар, салгыы науканан дьарыктаналларыгар дьоҕун олуту түстүүр.

А.Н. ФИЛИППОВ,
Үөрэх салалтатын спеціалиста.

БИИРГЭ ҮЛЭЛИИРГЭ БЭЛЭМНЭР

М.К.Аммосов аҥынан Хотугулуу-Илиннии федеральнай университет эдэр учуонайдарын сүбэлиитэ үлэлии 2011 сылтаахтан саҕаламмыта. Оҥ комсомол ыла, университекка эрэ буолбакка, ереспубулуо үрдүгүн науканы сырдатар, науканы киэҥ эйгэҕэ таһаарар үлэ кэнниттэн ыытыллан барбыта. Председателинэн эдэр учуонай Нинель Васильевна Малышева талыллыбыта. Эдэр учуонайдар сүбэлиэтэригэр университет барыы үөрэҕин кыһаларыттан магистраннар, аспирантар, эдэр учуонайдар киирэллэр, онон сүбэлиэт наука барыы салааларын хабан үлэлиир.

ХИФУ эдэр учуонайдарын сүбэлиитэ Саха ереспубулуотун эдэр учуонайдарын сүбэлиигэр киирэр. Ереспубулуоттааҕы Сүбэлиэ 2016 сылтан технической науканы кандидата, ХИФУ доцента А.Г. Федоров салайар. Кини үлэлии бэрт сэргэхтик уонна таһаарыылаахтык саҕалаата.

Сүбэлиэт сүрүн сыала-соруга, бастаан туран, науканан дьарыктанар ыччат учуонай буолан таҕыстыгар, науканы суоттуннуйан буларыгар кемелиҥнүү, университет наука салаалыгар туруорумуут сыалын-соругун ситиһиэхтэрин дьоҥнох-сэргэҕэ кэлтүүстэхтик тарҕатыы, эдэр учуонайдар интэриэстэрин комуоскэлин уонна эдэр ыччаты наука умуутуулаах эйгэлиигэр ыытыы.

Оскуола оҕолорун наука киэҥ эйгэлиигэр үөрүйэр үлэлии сүбэлиэт утумнаахтык тэрийэр. Оҥ курдук, кэлиннии сылларга эдэр учуонайдар улуустары кэрийэн, учуоталларга, оҕолорго араас хабааннаах консультациялары, сыанабылаары, суоттаары биэрэллэр, итинэн науканы пропагандалыыр тэрээһиннэри ыытыллар.

2014 сылтан профессор, биологическай наука доктора, конференция сүрүн тэрийээччитэ Михаил Михайлович Черосов ойоҕуттан «Инникигэ хардыы» ереспубулуоттааҕы конференция 7-8-с кылаастар үлэлэрин экспертиир үрдүк чиэскэ тиксэн, икки сылтан бэҥэх күүстээх үлэни тэрийдилэр. Быйылгы сылга эдэр учуонайдар Мэҥэ-Хаҥалас, Уус-Алдан, Чурапчы, Үөһээ Бүлүү, Абый, Нам, Кэбээйи, Муома, Томпо, Уус-Майа улуустарыгар сылдьан, улуустааҕы, регионнаабы конференцияларгa эксперт быһыытынан үлэлэтиллэр.

Эдэр учуонайдар сүбэлиэтэрэ оскуолаларга наука хайыһыгар кэҥэҥнүүстэхтик сайдарыгар улахан интэриэстээхтэр, оҥ курдук оҕо оскуолаҕа науканан дьарыктанар, кэлин устудуоннуу кэлтэҕинэ чинчийэр үлэлэн аҥыы таҥымна саҕаламыгар бэлэмнэ уураллар. Манан сиэтэрэн, анал программа оноорон, оскуола оҕолорун научнай үлэлэрин сыанаалаһын таҥынан, үлэни туһалыыта, итэҕэстэрин суох оҥоруута сүбэ-ама биэрэллэр, үлэ сыалын-соругун чоҥнуталлар. Учуоталларга, оҕолорго анаалаах «Основы НИР», «Выступление перед публикой», «Постановка темы, цели и задач научного исследования», «Организация НИР в школе» диэн маастар кылаастары, үөрүүлэр семинардары, идэҕэ туһаайыы үлэни ыытыллар.

Эдэр учуонай конференцияҕа оҕо научнай үлэлэн сыанаалыырыгар, сыыһаларын-хатыыларын эрэ ыйбакка, эдэр чинчийээччи үлэлин оптимальнай саҥыырыгар, чинчийиигэр сүбэ-ама биэрии буолар.

Сэлиэнньэй ортолуктар эдэр учуонайдар Чурапчы улууһуттар улуустааҕы «Инникигэ хардыы» научнай-практическай конференцияҕа баран эксперт быһыытынан кыттыыны ылбыттара. Эдэр учуонайдар саҥаларынан, Чурапчы улууһун оҕолорун чинчийиэр үлэлэрэ сиэтит-хоптут, үрдүк таҥымнахтар. Манна ордук саха филологиятыгар, технической наукаларга, педагогикаҕа интэриэсиннэй темаларга сурулуубут үлэлэри бэлиэтэлиэхтэр.

«Инникигэ хардыы» оскуола оҕолоругар анаалаах конференцияҕа эдэр учуонайдар улуустарынан арахсан, сыанаалыыр хамаанданнаҕа үлэлэтиллэр: «Якутская филология и лингвистика» - Н.В. Малышева, ф.н.к., «Русская филология и лингвистика» - И.Н. Гермогенова, ф.н.к., «Иностранные языки и страноведение» - Ф.С. Андросова ф.н.к., «Исторические науки» - Г.Н. Варавина, и.н.к., «Общественные науки» - М.П. Ефимова, «Физико-математические науки» - А.Г. Федоров, т.н.к., «Программно-компьютерный салон» - М.Ю. Антонов, ф-м.н.к., «Экологические науки, охота и лесное хозяйство» - М.Ю. Чепрасов, б.н.к., «Сельскохозяйственные науки» - Н.Н. Егорова, б.н.к., «Медицинские науки» - Ф.М. Терешин, м.н.к., «Спортивная наука и здоровый образ жизни» Н.Е. Гоголев, п.н.к., «Культурология, искусствоведение» - Н.В. Афанасьев, «Робототехника» - С.М. Филиппов, «Биолого-химические науки» - И.И. Павлов, п.н.к., «Науки о Земле» - А.Н. Самсонова уо.л.а.

Бу конференциялар түмүктэриэн эдэр учуонайдар улуустарга, оскуолаларга научнай консультант быһыытынан сыныырыллан, быланнаах үлэни-хамааны тэрийэн биэрэ үлэлиэхтэрэ.

Н.В. МАЛЫШЕВА, ф.н.к., ХИФУ Эдэр учуонайдарын сүбэлиитин председателэ, научнай-чинчийиэр үлэҕэ управлениетын салайааччытын солбуйааччыта.

ЧУРАПЧЫЛАР – "ИННИКИГЭ ХАРДЫЫ" КЫАЙЫЫЛААХТАРА

Тохсунньу 8-11 күннэригэр ереспубулуоттааҕы үөрэнээччилэр научнай-практическай конференциялара 21-с тоҕуһун ыытылынна. Манна 33 улуустан 1025-тан тахсан улахан кылаас оҕолорун тэҥэ конкурстар чинчийэр үлэлэрин комуоскэлиэтэр.

Биһиги улууспутуттан барыта 60 үөрэнээччи 53 дакылаатынан кыттылыы ылла. Оҕолор үлэлэрин 29 научнай салаанан 250 эксперт иитиэ, сыанаалаа. Чурапчы улууһун оҕолоро ордук технической науканы, саха филологиятыгар, робототехниканы эйгэх дакылаатынан кыттыылар.

Улахан болохох лауреатынан Чурапчы гимназиятын физика науканыгар – 11-с кылаас үөрэнээччитэ Настя Михайлова, (сал. М.И.Хоютанова); робототехниканы – 10-с кылаас үөрэнээччитэ Никита Григорьев (сал. И.В. Синцев); тас дойду филологиятыгар – Чурапчы спортивнай оскуолатын 11-с кылаас үөрэнээччитэ Сайыына Монастырева (сал. Т.Н. Дьячковская) буоллулар.

1-кы степеннэх дипломнаннар: саха филологиятыгар – Сайаана Попова, 9-с кылаас, Чакыр оскуолата (сал. А.Н.Софронова); педагогика наукаларыгар – Александра Иванова, 11-с кылаас, С.А. Новгородов аҥынан Чурапчы оскуолата (сал. М.А. Борисова); технической наукаҕа – Сандара Хомпоорова, 9-с кылаас, Чурапчы гимназията (сал. М.И. Хоютанова); сири үөрэтэр наукаҕа – Александрина Бурнашева, 10-с кылаас, Мугдай оскуолата (сал. Д.Д. Синцева); тулалыыр эйгэ дизайна, декоративнай-прикладной айымныы – Алина Слепцова, 11-с кылаас, Алгыр оскуолата (сал. М.Е.Слепцова); тулалыыр эйгэ дизайна, декоративнай-прикладной айымныы – Светлана Захарова, 10-с кылаас, Мугдай оскуолата (сал. С.Д. Поляковская).

2-с степеннэх дипломнаннарыттан Чурапчы гимназиятыттан нуучча филологиятыгар – Мароелина Захарова, Люда Дорофеева, 11-с кылаастар (сал. М.Н.Керемясова); тыыл тэпсэн көрүү, үөрэлии – Мария Чепалова, 10-с кылаас (сал. Н.А.Белолобская); программирование, алгоритмнар – Коля Новгородов, Айгал Новиков, 10-с кылаас (сал. П.П.Захаров); мода уонна дизайн – Айыына Винокурова, 11-с кылаас, "Үөрүү" эбии үөрэтэр кинин Кытаанахтааҕы филиала (сал. Е.Т. Миронова).

3-с степеннэх дипломнаннар: истории – Алвин Афанасьев, 10-с кылаас, С.А. Новгородов аҥынан Чурапчы оскуолата (сал.Л.П.Илларионова); культурология уонна искусствоведение – Анжела Смирнова, 11-с кылаас, Мугдай оскуолата (сал. Т.Н.Попова); Айыыаана Баранова, Алена Юргина, 10 кылаастар, «Үөрүү» эбии үөрэтэр кинин Одьулуунньаҕы филиала (сал. Л.П.Саввина); робототехника – Валера Хоютанов, Никита Слепцов, 10-с кылаастар, Айыыаан Прононьева, 8-с кылаас, Хатыы оскуолата (сал. С.А.Дрягунов).

Юниорларга конференция 1-кы степеннэх дипломун культурология уонна искусствоведение салаатыгар Хатыы оскуолатын 8-с кылааһын үөрэнээччитэ Сайаана Иванова (сал. Е.П. Иванова), II-с степеннэх дипломун технической наукаҕа - Чурапчы гимназиятын 8-с кылааһын үөрэнээччитэ Далан Заболоцкай (сал. Дь.М.Заболоцкай, М.И.Хоютанова); III-с степеннэх дипломун робототехниканы – Чурапчы гимназиятын 7-с кылааһын үөрэнээччилэрэ Ньургун Семенов, Толя Попов (сал. И.В.Синцев) ылары ситистилэр.

Научнай экспертэр бэлиэрдэлэрэ ким, оҕолор Россияҕа кыттарга мэктиэ ыытылар. Чурапчы улууһуттан Москваҕа - 8, Санкт-Петербурга - 1, Казаҥҥа - 2, Новосибирскайа - 3, Ярославльа - 1 оҕо мэктиэ туттулар.

Конференция чэрчитинэн логическай оонньуулар, төрүт остуол оонньуулара, английскай тылынан научнай үлэни ыытыыларын, «Иннигэ көрүү» бырайыактар куонкурстара, математика, физика, информатика уонна инженерэй үлэ предметтэригэр олимпиадалар, кейс-чемпионат, 9-11-с кылаас оҕолоругар ХИФУ иитиэҕэ туһаайыы ыытыыларыгар, чинчийиэр үлэни ыытарга учуонайдар консультациялара ыытылыыллар.

Уопсай түмүк 3 болоҕунан таҕыста. Улахан болохох 1-кы миэстэ - Чурапчы, 2-с миэстэ - Дьокуускай, 3-с миэстэ - Уус-Алдан, Сунтаар.

Улууччу үлэлэх кыттаччыларга анал биримийэлэр тутарылыыллар. Чурапчы улууһуттан Айыына Винокурова А.П. Мунхалов биримийэлэнэллэр.

Чурапчы эдэр колуоннэ «Иннигэ хардыы» ереспубулуоттааҕы научнай-практическай конференцияҕа үрдүк ситиһиини дьоҕуннаахтык ситистиннэ, барыы кыттыбыт үөрэнээччилэри, кинилэр учуоталларын, тереппүттэрин, оскуола салайааччыларын үөрэх салалтатын аҥыттан иитиэ-истиэ эҕэрдэлиибит; үөрүүлэр, үлэҕэ ситиһиилэри, саҥа арыйыылары, үрдүк чыпчааллары баҕарабыт!

А.К. ПОСТНИКОВА,
Үөрэх салалтатын спеціалиста.

001-891-053.5 : 061.3

ЭҺЭРДЭЛИИБИТ!

Д.Д. Красильников аатынан Мугудай орто оскуолата 85 сыллаах, Кындал оскуола-саада 25 сыллаах, «Улыбка» уҥуйаан 55 сыллаах үбүлүйдүрүнэн уонна А.А. Макаров аатынан Улахан-Күөл сүрүн оскуола-уҥуйаан саҥа тыас дьоҥҥо үлэҕэ киирбитинэн, оскуола салайааччыларын, коллективы, тороппуттэри уонна үөрэнээччилэри иитиитик-истиитик эҺэрдэлиибит! Инники үлэҕитигэр, үөрэххитигэр ситиҥнигэр, дьоҕу-соругу баҕарабыт!

Үөрэхтээҥин эйэтигэр үгүс сыллаах, оҕо иитиитигэр бэриниилээх үлэлэрэ сыаналанан, үрдүк наҕараадалары ылбыт коллегаларбытын эҺэрдэлиибит!

ТЭТТИК СОНУННАР

Бүтүн Россиятаабы предметнай олимпиадалар региональнай түүмэхтэрэ сабаланна.

Олунньу ыйга:

- И.М. Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар «Павловскай аҕыйыларга» үөрэнээччилэр уонна педагоглар кыттыахтара.
- С.А. Новгородов төрөөбүтэ 125 сылыгар анаммыт декада чэрчитинэн, Саха Өрөспүбүлүкэтин «Барбарыс» фонда научнай-практическай конференциятта, улууска «Аман өс» күөҕэ ыытыллыахтара.
- Мэнэ-Хаҥаласка «Аныгы дипломат» зонтаабы түүмэҕэр С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын уонна С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын түмүүлэрэ кыттыыны ылыахтара.
- Биирдэ төрөөбүт уоллаттарга өрөспүбүлүкэтээҕи «Уол оҕо аҕыс кырыылаах» күрэх ыытыллыаҕа, онно уоллаттарбыт бырайыак комуокуоктарэ, байыаннай ырыалар мелодияларын таайыахтара, сэрии тиэмэтигэр интеллектуальнай олимпиадаҕа, компьютернай салоннарга, автоматы хомуйуута, сыал ыытыытар, хабыллыкка, уҥаныыга күрэхтэҥнэхтэрэ.

ТӨРӨППҮТ МУННУГА

ОҔО ДЬОҔУРУН САЙЫННАРЫЫ

Аныгы үөрэхтээҥин билиитэ сайдан иҺэр кэм ирдэбилэригэр эпиэттиир таҺымна таҕыста. Үөрэхтээҥин биир бастыҥ соругунан үөрэнээччилэр чинчийэр үлэлэрин тэрийии буолар.

Чинчийэр үлэ үөскүтэр кыаҕа, бастаан туран, үөрэнээччилэр наука эйгэлэригэр сыстыыларыгар, сүрүн ньымалары баҺылаанньыларыгар, оттон биир өттүнэн олохтоох туһалаах үөрүйэҕи уонна сатабылы иитиллэриигэр костор. Кордүүр, чинчийэр үлэ устатын тухары туос саҥаны тиэрдиигэ, дьон иннигэр комуоскоһуннэ, соруктары быһаарар суолу тобулуута элбэҕи билэр-көрөр, алтыһар сатабыллар олохтоноллор. Атын оҕолоору кытта күрэстэһэргэ дьулуур үөскүүр, саҥа күүтэ, үлэҕэ дьоҕур, сыалы ситиҥэргэ дьаһыар олохсуйар.

Оҕо сатабылын, дьоҕурун, мылдьыр ойун дакылаат суруйуутун ноҥуо сайыннарыахха сөп. Ол курдук ччуутал эрэ буолбакка, тороппут оҕотун кыра сааһыттан саҕалаан дыарыктыан сөп. Оҕо сааһынан уонна интэриэһигэр сөп түбэлиннэрэн, дакылаалы баҕомнуохха нада. Сыыйа кыра чинчийиилэри, ыйытыктары киллэриэххэ сөп. Ол ыйытыктар түмүктэрэ хайдах буолла уонна бу чинчийиигэ туту туһалаата диэн уопсай түмүк таһаар. Оҕо туту билиэн-көрүүн баҕарарыгар эпиэт ыларын, комигэр салайан, хаһыһан билиитин эбиэриигэр, саҥаны арыйарыгар тороппут ойобуо хаһан баҕарар тирэх буолар.

Өрөспүбүлүкэ ыытыллар «Инникигэ хардыы» научнай-практическай конференция кадрларынан хаанчыйыыта государственнай политика сорбутунан буолар. Чотчу эпэрдэр күүстэриттэн уонна дьоҕурдарыттан инники ситиҥиибит тутулуктаах.

Альбина ВАРЛАМОВА,
И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын дириэктэри научнай-методическай үлэҕэ солбуйаччыта.

КИНИЛЭРИНЭН КИЭН ТУТТАБЫТ

Мария Иустиновна ХОҮОГАНОВА
С.К.Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын физикаҕа уонна информатикаҕа учуутала. РФ үтүөлүөх учуутала, РСФСР норуотун үөрэхтээҥин туйгуна, СӨ «Учууталлар учууталлара» бөлүө хаһаайына, "Россия баһыыр учуутала", «Элиитэр династиялара» фондта алгоритмтар математика уонна физика учууталларын куонкурдуун «Үүнэр кэлүүнэ учуоскайдарын наставника» номинация кыайыылаах.

Гаврил Михайлович ЯКОВЛЕВ,
Олимпийскай эрэлтэр Д.П.Коркин аатынан Чурапчытаабы РСИО физикаҕа учуутала, Российскай Федерация уонна СӨ үтүөлүөх учуутала, РФ норуотун үөрэхтээҥин туйгуна, "Россия баһыыр учуутала".

Евдокия Тимофеевна МИРОНОВА
"Үөрүү" оҕо сайдыр кинин В.С. Яковлев-Далан аатынан Кытаанах орто оскуолатыгар филиалын эбии үөрэхтээбинин үрдүкү категориялаах педагога, "Эҥэр худуоҺуннуук" курдуук салайаччыта. РФ уопсай үөрэхтээбинин бочуоттаах үлэһита, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна, "Россия баһыыр учуутала", норуот маастара, «Биллиини кыайыы» фонда лауреата.

Люция Павловна ИЛЛАРИОНОВА
С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын историяҕа учуутала, РФ уопсай үөрэхтээбинин бочуоттаах үлэһита, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна, "Россия баһыыр учуутала".

Игорь Васильевич СИВЦЕВ
С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын информатикаҕа учуутала, СӨ "Надежда Якутии" бөлүө хаһаайына.

Мария Елисеевна СЛЕПЦОВА
ГД Прокопьевов аатынан Алаҕар орто оскуолатын технологияҕа учуутала, «Рукоделие» курдуук салайаччыта, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна.

Саргылана Анатольевна САВВИНА
С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын химияҕа учуутала, СӨ "Надежда Якутии" бөлүө хаһаайына.

Марина Николаевна КЕРЕМЯСОВА
С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын нуучча тылыгар уонна литературатыгар учуутала, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтээбинин бочуоттаах үлэһита, "Россия баһыыр учуутала".

Ирина Саввична СОЛОВЬЕВА
С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын английскай тылыгар учуутала, педагогическай наука кандидата, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтээбинин бочуоттаах үлэһита, "Россия баһыыр учуутала".

Наталья Алексеевна БЕЛОПОБСКАЯ
С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназиятын английскай тылыгар учуутала, СӨ үөрэхтээбинин туйгуна, РФ уопсай үөрэхтээбинин бочуоттаах үлэһита, "Россия баһыыр учуутала".

ГИМНАЗИЯ -- ЧИНЧИЙЭР ҮЛЭ КИИНЭ

Гимназия тэриллиэҥиттэн научнай үлэнэн дыарыктаныы – биир ураты хайыска буолар. Оҕолор билиэн-көрүүн баҕаларын куоластан, чинчийэр үлэҕэ сыһыаран сайыннарар үлэни гимназия учууталлара утумнаахтык ыыталлар. Биһиги педагогтарбыт үгүс хайыскаҕа сыллаҥ аҥас таҺымнаах аҕыйыларга, конференциялаҕа оҕолорун кыттыннараллар, онту таҺынан эксперт быһыытынан үлэлиллэр.

СӨ Наука академиятын филиалынан, «Федеральнай үөрэхтээбинин сайыннарар институт» робототехникаҕа ресурснай кинин быһыытынан үлэни тэрийэн ыытабыт. Кэлэр сылларга гимназистар «Эвриос» научнай обществоларга чинчийэр үлэ туоларыгар уонна гимназистар толкуйдуур, айар дьоҕурдара сайдарыгар туһуланан үлэлэрэ кэлиэ. Сылын аайы гимназиябыттан үгүс үгэс быһыытынан ыытыллар «Билии – күүс» конференцияҕа гимназистар 8-с кылаастан саҕалаан, барыы кытталлар. Кыайыылаахтар улуустааҕы «Инникигэ хардыы» конференцияҕа кыттар чиэскэ тиксэллэр.

Өрөспүбүлүкэ уонна Бүтүн Россиятаабы таҺымнаах «Инникигэ хардыы» конференцияҕа биһиги гимназистарбыт сылын аайын кыттан үрдүк ситиҥиилэннэллэр.

Быйылгы өрөспүбүлүкэҕэ ыытыллыбыт «Инникигэ хардыы» конференцияҕа 19 үлэни көмүскүүн, 2 оҕо лауреат, 6 оҕо дипломант буоллулар. Бүтүн Россиятаабы конференциялаҕа кыттарга үлэлэрэ мэктиэлэнэ. Ол курдук, Настя Михайлова (сал. М.И.Хоютанова) Новосибирскай куораҕа 55-с төгүлүн ыытыллар Аан дойдутаабы конференцияҕа, Никита Григорьев (сал. И.В. Сивцев), 9-с кылаас үөрэнээччитэ Саҥдаара Хомпоросова (сал. М.И. Хоютанова) уонна 10-с кылаастан Айтал Новиков Коля Ноговицыннын (сал. П.П.Захаров) Москва куораҕа буолар «Инникигэ хардыы» конференцияҕа; 11-с кылаас үөрэнээччилэрэ Люда Дорофеева, Мирослава Захарова (сал. М.Н. Керемясова) Казань куораҕа буолар Н.И.Лобачевскай аатынан II-с Бүтүн Россиятаабы конференцияҕа; 8-с кылаастан Далан Заболоцкай (сал. Дь.М.Заболоцкай, М.И.Хоютанова) Санкт-Петербург куорат «Интеллектуальное возрождение» конференцияҕа үлэлэрэ ыытыллына.

Бу оҕолор сыралаах үлэлэрин түмүгэ салайаччыттан улахан тутулуктаах. Оҕолору чинчийэр үлэҕэ сыһыарыы, үрдүк ситиҥнэргэ, саҥаны билиигэ-көрүүгэ кыаҕыттыр биһиги учууталлардыгар айымньылаах үлэлэригэр ситиҥнини баҕарабыт.

Саргыана Ивановна ИЛЛАРИОНОВА,
Чурапчы гимназиятын дириэктэри научнай үлэҕэ солбуйаччыта.

Сыһыарыыны бэлэмнээтилэр: М.С. Артемьева, А.Н. Захарова.